

sirüddin Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ebû Tevbe'ye ithaf edilmiştir. Kitap birkaç defa basılmış, ilk tam neşri Muhammed Abdüh'un ta'likleriyle birlikte Mısır'da yapılmıştır (Bulak 1898). Muhammed Takî Dânişpejûh bu eserin eksik bir baskısının 1891 yılında Lübnan'da yapıldığını söyler (*Tebşıra*, neşredenin girişi, s. 41). Kitabın en son neşri Refik el-Acem tarafından 1993'te gerçekleştirilmiştir. Nâşir bu çalışmasında Abdüh'un yaptığı neşri esas almış, ayrıca kendi notları ve yorumlarını ilâve etmiştir. *el-Beşâ'irü'n-Naşiriyye*'ye dair az sayıdaki incelemelerden biri Ahmet Kayacık tarafından yapılmıştır (bk. bibl.). Eserin günümüz ilim çevrelerine tanıtılmasında büyük katkısı olan Abdüh bu kitapla karşılaşmasını şöyle anlatır (*el-Beşâ'ir*, neşredenin girişi, s. 21): "Beirut'taki ikamet esnasında 1340'ta (1921-22) Zeynüddin Ömer b. Sehlân es-Sâvî'ye ait mantıkla ilgili *el-Beşâ'irü'n-Naşiriyye* adlı bir eser gördüm. Onu inceledim ve muhtasar bir metin olmasına rağmen mantığa dair geniş hacimli kitaplarda bile ihmal edilmiş olan mantık konularını içerdiğini farkettim. Bu çalışma aynı zamanda mantığa yakışmayan kuruntulara dayalı tartışmalardan uzaktı. ... Ayrıca kitapta İbn Sînâ ve onun ilim tabakasından sonra müteahhirinin eserlerinde rastlamadığım bir düzen buldum. Eserden bir nüsha çıkardım." Daha sonra Abdüh eseri Ezher şeyhine ve idare meclisine sunduğunda onu çok beğendiklerini, eser üzerinde bir çalışma yapmanın faydalı olacağını ifade ettiklerini, kendisinin de lüzum gördüğü yerlerde bu işi yaptığını söyler (a.g.e., a.y.). Sâvî de önsözünde (a.g.e., s. 22-23) okuyucunun bu eseri incelediğinden önceki mantık kitaplarının ihmal ettiği konuların açıklamasını, mücmel bırakılan hususların ayrıntısını bulacağını belirtir. İbrâhim Medkûr, *el-Beşâ'irü'n-Naşiriyye*'nin İbn Sînâ'nın eserlerinden sonra Arapça'daki en mükemmel ve en açık mantık kitabı olduğunu ifade eder. İbn Sînâ'nın eserlerinden *el-İşârât* ve *en-Necât*'la birçok açıdan benzerlik taşıyan *el-Beşâ'ir*'de İbn Sînâ'ya "efdalü'l-müteahhirin" unvanıyla atırlar yapılırken bazan doğrudan eserlerinin adı verilir. Ahmed Fuâd el-Ehvânî, Sâvî'nin *eş-Şifâ*'nın mantık kısmını kendi kitabında özetlediğini, bu kitabın Aristoteli mantığının geliştirilmiş ve titizlikle gözden geçirilmiş şekli olduğunu söyler. 2. *Tebşıra*. Yine mantıkla ilgili Farsça bir eser olup *Tebşıra* ve *Dû Risâle-yi Diğer der Mantık* adıyla Muhammed Takî Dânişpejûh tarafından yayımlanmıştır (Tahran 1337 hş.). Burada

Tebşıra'nın yanında *Risâle der Mantık* adlı Farsça bir eser (s. 129-155) ve *Risâle fi tahkiki nakzî'l-vücûd* başlıklı diğer bir eser de (s. 159-167) yer alır. *Tebşıra*'nın, İbn Sînâ'nın *Dânişnâme-i 'Alâ'*'i adlı eseriyle benzerlik gösterdiği için yanlışlıkla ona nisbet edildiği belirtilir (Murtazâ Zekâi Sâvecî, XLI [1371 hş./1992], s. 38). 3. *Şerhu Risâleti't-Tayr li'bn Sînâ*. Çeşitli kütüphanelerde nüshaları mevcut olup (a.g.e., XLI [1371 hş./1992], s. 37) Yahyâ el-Mehdevî tarafından 1935 yılında bir tercümesinin yapıldığı belirtilir (DMBİ, III, 727). 4. *er-Risâletü's-Senceriyye fi'l-kâ'inâtî'l-'unşuriyye*. Selçuklu Sultanı Sencer'e ithaf edildiği için bu adı almıştır. Daha çok İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ*' adlı eserinin "Tabiat" kısmındaki kapalı ifadeleri yorumlayan bir muhteva taşır (a.g.e., III, 726). 5. *Risâletü't-Tavâtî'e* (*Tebşıra*, s. 46). 6. *Cevâb 'ale's-Şehristânî*. Şehristânî'nin *en-Necât*'taki bazı konulara dair sorularına Sâvî'nin cevaplarını içerir. 7. *Nehcü't-takdîs*. Allah'ın cüz'leri bilmesi meselesiyle ilgili olduğu söylenen eserin bir nüshası Tahran Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî Kütüphanesi'nde (nr. 4828) bulunmaktadır (Murtazâ Zekâi Sâvecî, XLI [1371 hş./1992], s. 39). 8. *Kitâb fi'l-hisâb*. Sâve'deki yangında yok olmuştur (Zirikîlî, V, 206; Murtazâ Zekâi Sâvecî, XLI [1371 hş./1992], s. 39). 9. *Risâle-i Muşâra'ati'l-Muşâra'a* (DMBİ, III, 726). 10. *Kitâbü'l-Mübîn fi Şerhi'l-Metîn fi'l-mantık* (TSMK, III, Ahmed, nr. 3442). 11. *Muhtasaru Şivânî'l-hikme*. Ebû Süleyman es-Sicistânî'ye ait eserin muhtasarıdır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3222). Müellifin ayrıca *Telhiş* adlı bir eserinin olduğu belirtilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-tenbihât* (nşr. Süleyman Dünyâ), Beyrut 1413/1992, I, 327, 416; Ömer b. Sehlân es-Sâvî, *el-Beşâ'irü'n-Naşiriyye fi 'ilmi'l-mantık* (nşr. Refik el-Acem), Beyrut 1993, neşredenin girişi, s. 12-13, 21-23; a.mlf., *Tebşıra ve Dû Risâle-yi Diğer der Mantık* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahran 1337 hş., neşredenin girişi, s. 40-44; Ali b. Zeyd el-Beyhakî, *Târîhu hükemâ'i'l-İslâm* (nşr. Memdûh Hasan Muhammed), Kahire 1417/1996, s. 151-152; Sühreverdî el-Maktûl, *el-Meşârî' ve'l-mutârahât* (nşr. H. Corbin, *Mecmû'a-i Muşannefât-i Şeyh-i İsrâk* içinde), Tahran 1380/2001, I, 146, 167, 278, 352, 357; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut 1380, s. 386-389; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Târîhu'l-hükemâ'* (nşr. Abdülkerîm Ebû Şüreyyib), Trablus 1988, s. 328; Brockelmann, *GAL*, I, 460; *Suppl.*, I, 830-831; Zirikîlî, *el-Âlâm*, V, 206; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VII, 285; İbrahim Madkour, *L'organon d'Aristote dans le monde arabe*, Paris 1969, s. 248; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâtü İstânbül ve Ânatûlî* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 1014; Ahmed Fouad Ehwany, "Pre-

sent-Day Philosophy in Egypt", *Philosophy East and West*, V/1, Honolulu 1956, s. 339-347; Murtazâ Zekâi Sâvecî, "Ahvâl ve Âşâr İfakim İbn Sehlân Sâvî", *Keyhân-ı Endişe*, XLI, Kum 1371 hş./1992, s. 35-39; Ahmet Kayacık, "Sâvî ve el-Besâir Adlı Mantık Eseri Üzerine Bir İnceleme", *Felsefe Dünyası*, sy. 39, Ankara 2004, s. 42-54; Samed Muvahhid, "İbn Sehlân", *DMBİ*, III, 726-728.

AHMET KAYACIK

SÂVİYYE

(الصاوية)

Halvetiyye-Derdîyye tarikatının
Ahmed b. Muhammed es-Sâvî'ye
(ö. 1241/1825)
nisbet edilen bir kolu.

Sâviyye Ahmed ed-Derdîr'e nisbet edilen Halvetî-Derdîriyye'nin Sibâiyye ve Vefâiyye ile birlikte üç kolundan biridir. Tarikatın silsilesi Ahmed ed-Derdîr, Şeyh Hifnî ve Kutbüddin el-Bekrî vasıtasıyla Halvetiyye'nin Şâbâniyye-Karabaşiyye koluna ulaşır. Halvetîliğin yanı sıra Şâzeliyye ve Kâdiriyye icâzetlerine sahip olmasından dolayı Ahmed es-Sâvî'nin adı bazı Şâzeliyye ve Kâdiriyye kollarının silsilelerinde de yer almaktadır.

Mısır'da Halvetîliğin en yaygın kollarından biri olan Sâviyye, Ahmed es-Sâvî'nin halifeleri vasıtasıyla Hicaz, Sudan ve Filistin'de de yayılmıştır. Sâvî'nin en önemli halifesi Muhammed el-Kâdî el-Fer'ûnî'nin vefatından (1244/1828) sonra Sâvî'nin damadı ve halifesi Muhammed eş-Şâzeli ve Ahmed Dayf tarikatta önemli bir konum kazandılar. Muhammed eş-Şâzeli'nin babası Ali eş-Şâzeli, Ahmed es-Sâvî'nin kız kardeşiyle evliydi. Mısır'daki Sâviyye mensupları üzerinde tam bir otorite kuramasına rağmen akrabalık bağı sayesinde tarikatın liderliğini sürdürebilen Muhammed eş-Şâzeli'den sonra tarikat Kahire'de halifesi Abdullah el-Mağribî es-Sâvî ve oğlu İsmâil el-Mağribî ile Ebû Bekir el-Haddâd tarafından temsil edilmiş, Ebû Bekir el-Haddâd'ın halifesi Hüseyin el-Fîl vasıtasıyla Sudan'a taşınmıştır. Tarikat Yukarı Mısır'da Muhammed eş-Şâzeli'nin halifesi ve yeğeni Abdülbâki eş-Şâzeli ve Cum'a Ebû'l-Alâ en-Neccâr'ın faaliyetlerinden sonra yaygınlık kazanmıştır. Abdülbâki eş-Şâzeli'nin silsilesi, Keftülammâr'da (el-Cize) faaliyet gösteren oğlu Ali el-İmrânî eş-Şâzeli ile Asyût civarındaki Ravza'da ikamet eden Muhammed Ebû Şa'bân er-Ravzî vasıtasıyla devam etmiştir.

Sâviyye Dayfiyye, Şevâdifiyye ve Mensafisiyye adlı üç kola ayrıldı. Babası İsmâil Ali Dayf gibi Sâvî'den hilâfet alan Ahmed

Dayf'ın etrafında geniş bir mürid halkası oluştu. Tarikatın âdâb ve erkânında yaptığı bazı değişiklikler vefatından sonra kardeşi Muhammed İsmâil Dayf tarafından geliştirilerek Dayfiyye adlı müstakil bir kol kurulmuştur. Kahire'de İmam Şâfiî Mezarlığı'na defnedilen Dayfiyye şeyhlerinin türbeleri Mısır'da çokça ziyaret edilen mekânlardandır.

Tarikatın Şevâdifiyye kolu Mısır Garbiye bölgesinde faaliyet gösteren Ahmed eş-Şerkâvî'ye nisbet edilir. Mısır ordusunda zâbit olan Şerkâvî, Ahmed es-Sâvî'nin halifelerinden İskenderiyeli âlim Ali el-Ukbârî'ye intisap ettikten sonra ordudaki görevinden ayrılıp Şennû yakınlarındaki İzbetüşşevâdifi'de bir zâviye açtı. Vefatından (1302/1884) sonra oğlu Atıyye es-Sagîr, Sâviyye'nin en etkili şeyhlerinden biri oldu. Şevâdifiyye'nin merkezi Şarkıye bölgesindeki Farsîs köyüdür. Şevâdifiyye'nin Kahire'deki zâviyesinin şeyhi Abdüssettâr Sâdık eş-Şevâdifi, Şerkâvî'nin torunudur. Diğer torunu Şeyh Abdüddâim tarikatı Şarkıye bölgesindeki Bilbîs'te temsil etti. Tarikat XX. yüzyılın başlarına kadar faaliyetini sürdürdü. Ahmed es-Sâvî'nin halifesi Ahmed Ebû'l-Leyl'den irşad icâzeti alan Abdücevâd el-Mensafîsî, Sâviyye'yi Yukarı Mısır'da Mensafisiyye adıyla yaydı. Mensafisiyye özellikle Asyût ve Minye civarında yaygınlık kazandı.

Sâviyye, Ahmed es-Sâvî'nin halifesi Muhammed Fethullah es-Semâdisî tarafından Filistin'e taşındı. Semâdisî, Mısır'dan Kudüs'e giderken Yafa'ya uğradığında Halvetî-Bekriyye'nin Semmâniyye kolunun şeyhi Yafa Müftüsü Hüseyin Sâlim ed-Decânî'ye Sâviyye hilâfeti verdi. Şeyh Hüseyin'in yeğeni Abdülkâdir ed-Decânî, Ahmed es-Sâvî'nin Trablusgarp'taki halifesi Muhammed el-Cisr'e intisap edip ondan Sâviyye ve Şâzeliyye hilâfeti aldı. Şeyh Abdülkâdir'in yeğeni Muhammed Emîn ed-Decânî, Muhammed Fethullah es-Semâdisî'nin halifesidir. Rifâiyye tarikatlarına da nisbeti vardır. Filistin-Ürdün bölgesindeki en önemli tarikatlardan biri olan Hifniyye-Rahmâniyye tarikatının kurucusu Muhammed b. Abdurrahman el-Kuştuî el-Curcurî, Şâzeliyye'nin Yeşrûtiyye koluna mensup iken Ahmed es-Sâvî'ye intisap ederek Şâzeli geleneğinden ayrıldı.

Muhammed el-Cisr, Ahmed es-Sâvî'nin Mısır dışındaki en önemli halifelerindedir. Ezher'de okuyup çeşitli tarikatlara intisap ettikten sonra Ahmed es-Sâvî'nin yanında seyrü sülûkünü tamamladı. Osmanlı Devleti'ne baş kaldıran Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya karşı çıkanlara katıl-

dı, ancak başarılı olamayınca ülkeyi terketmek zorunda kaldı. Meşhur bir âlim olan oğlu Hüseyin el-Cisr tarafından kaleme alınan *Nüzhetü'l-fikr fî (menâkıbi) tercemeti's-Şeyh Muhammed el-Cisr* adlı me-nâkıbnâmesinde (Beyrut 1306) onun birçok tarikattan icâzeti bulunduğu kaydedilmektedir. Sâviyye, Ahmed es-Sâvî'nin hayatının son yıllarını geçirdiği Medine ve çevresinde de yaygınlık kazandı. Sâviyye tarikatında Derdîriyye'nin âdâb, erkân ve zikir usulü benimsenmiştir. Sâviyye müntesipleri, Sâvî'nin yazdığı *el-Esrârü'r-rabbâniyye ve'l-füyûzâtî'r-rahmâniyye 'ale's-salavâtî'd-Derdîriyye* adlı salavat şerhiyle *Şerhu'l-Manzûmeti'd-Derdîriyye* isimli esmâ-i hüsnâ şerhini sıkça okumuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrîzâde, *Tibyân*, II/2, vr. 219^a-221^b; F. de Jong, *Turuq and Turuq-Linked Institutions in Nineteenth Century Egypt*, Leiden 1978, s. 74-75, 115, 117, 123, 143-144, 148, 155; a.mlf., *Suñi Orders in Ottoman and Post-Ottoman Egypt and the Middle East*, İstanbul, ts. (The Isis Press), s. 110-111, 245-246; G. Delanoue, *Moralistes et politiques musulmans dans l'Égypte du XIXe siècle (1798-1882)*, Caire 1982, I, 189-192; Ramazan Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul 2005, s. 73-74, 81-84; Ahmed Hanefî Nassâr, "eş-Şeyhü's-Şâvî", *ME*, XLI/5 (1969), s. 365-369; Muhammed el-Celyend, "Derdîriyye", *DLA*, IX, 169; İlyas Çelebi, "Hüseyin el-Cisr", a.e., XVII, 537.

SEMİH CEYHAN

SAVM

(bk. ORUÇ).

SAVMAA

(bk. MANASTIR; ZÂVİYE).

SAVTİYYE

(الصوتية)

Arapça'daki sesleri inceleyen bilim dalı.

Dil biliminin bir dalı olan ses bilimi (fonetik) dildeki seslerin oluşumunu, çıkış yerlerini, niteliklerini ve seslerle ilgili diğer konuları inceler. Dilciler ilk zamanlardan beri sesler üzerinde durmuştur. Arap filolojisinde "savtiyye, ilmü'l-asvât, ilmü's-savtiyyât"; Batı dillerinde "fonetik" ve "fonoloji" karşılığı olarak müstakil bir bilim dalı hüviyetinde modern zamanlarda ortaya

çıkmasıyla birlikte seslerle ilgili konu ve meseleler sarf, nahiv, aruz ve belâgatla tıp, felsefe, mûsiki, kıraat ve tecvide dair eserlerin içinde dağınık şekilde çok eski zamanlardan beri ele alınmıştır.

Gırtlak sesin oluşumu ve biçimlenmesinde yardımcı olan ilk organdır. Hava akımı titreşerek ya da titreşmeden gırtlakta sese dönüşür. Burada oluşan tınılar güzel bir ses için gereken özelliklerden yoksundur ve konuşma sesi biçimini almamış salt seslerdir. Bunların biçimlenerek konuşma sesine dönüşmesi ağız, burun ve boğaz boşluklarının oluşturduğu titreşim bölgelerinde gerçekleşir. Dişler seslerin oluşmasında önemli görevler üstlenirse de bu konuda en etkili organ güçlü kaslarla örülüdür ve her türlü biçimi alabilen dildir. Bu organlar ses yolunu (hançere), yani seslerin çıktığı noktaları (mahreç) meydana getirir. Her harfin kendine has veya bazı harflerle ortaklaşa fonetik özellikleri vardır. Bunlara harflerin sıfatları denir. Arap dilinde "lâm elif" (ل) tek harf sayılıp sayılmamasına göre yirmi sekiz veya yirmi dokuz harf (ses) bulunur. Bunların hepsi de ünsüzdür. Ünlüler ise hareke adı verilen işaretlerle (fetha, zamme, kesre) gösterilir. Arap dilinde bu kısa ünlülerin uzatılmış biçimi olan ve med harfleri (sâkin vâv, yâ ve elif) adı verilen uzun ünlüler de bulunur. Ayrıca harfler aslî harfler-zâit harfler, aslî harfler-fer'î harfler şeklinde kategorilere ayrılır. Fer'î harfler aslî harflerin imtizaç ve etkileşiminden doğan, belirli şekilleri olmayan ara sesler olup bir kısmı kıraatte ve şiir inşasında güzel bulunmuş, bir kısmı ise güzel bulunmamıştır (harflerin mahreç, sıfat ve çeşitleri hakkında geniş bilgi için bk. HAREF).

İslâm geleneğinde Kur'an'ın nâzil oluşuyla birlikte Arap dilinde yer alan sesler konusuna ilgi gösterilmeye başlanmış, Kur'an öğreticileri ve okuyucuları (kurrâ) seslerin çıkış yerleri (mehâric), birbirinden ayıran nitelikleri, telaffuzu güç seslerin söyleniş, benzer seslerin birbirinden ayırt edilmesi gibi meseleler üzerinde önemle durmuştur. Kurrânın ve Kur'an öğreticilerinin seslerle ilgili birikimleri özellikle ilk dönem Arapça gramer eserlerine yansımıştır. Meselâ kadim kurrâdan ve nahiv âlimlerinden olan İbn Ebû İshak el-Hadramî'nin (ö. 117/735), özellikle Kur'an kıraatında ortaya çıkardığı meseleler dolayısıyla hemze sesiyle ilgili beyanları ve öğrencilerine bu konuda yazdırdığı notların müstakil bir kitap oluşturacak kadar çok olduğu, bundan dolayı kendisine *Kitâbü'l-Hemz* adlı bir eser nisbet edildiği kaydedilir (Ebû't-Tay-